

Deltagelsens paradoks

Samlingens rolle i den brugerinddragende formidling

Grøn, Rasmus; Gram, Louise Kloster

Published in:
Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift

DOI (link to publication from Publisher):
[10.18261/issn.2000-8325/-2019-02-07](https://doi.org/10.18261/issn.2000-8325/-2019-02-07)

Creative Commons License
CC BY-NC-ND 4.0

Publication date:
2019

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):
Grøn, R., & Gram, L. K. (2019). Deltagelsens paradoks: Samlingens rolle i den brugerinddragende formidling. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 22(2), 312-331. <https://doi.org/10.18261/issn.2000-8325/-2019-02-07>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

© Centrum för kulturpolitisk forskning
Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift,
ISSN Online: 2000-8325
vol. 22, Nr. 2-2019 s. 312–331

DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.2000-8325/-2019-02-07>

VITENSKAPELIG PUBLIKASJON

Deltagelsens paradoks

Samlingens rolle i den brugerinddragende formidling

Rasmus Grøn

Lektor v/ Institut for Kommunikation og Psykologi, Aalborg Universitet. Forsvarede i 2010 sin ph.d. afhandling om litteraturformidling på folkebiblioteker. Har siden forsket i emner inden for litteratursociologi, æstetik og oplevelser.

gron@hum.aau.dk

Lise Kloster Gram

Litteraturkonsulent ved Aarhus Kommunes Biblioteker. Cand.mag. i Nordisk og Oldtidskundskab. Har siden 2009 arbejdet med at udvikle Aarhus Bibliotekernes litteraturformidling for voksne, herunder digital litteratur og litterære events.

lkg@aarhus.dk

ABSTRACT

Denne artikel analyserer og diskuterer forholdet mellem samling og brugerinddragelse i kulturinstitutionernes formidling. Brugerinddragelse er blevet et nyt, trans-institutionelt imperativ i kulturlivet, hvilet også har affødt en konceptuel konvergens mellem kulturlivets institutioner i form af fælles mål og strategier for formidlingsarbejdet. Men hvilke konsekvenser har dette fokus på at inkludere og aktivere borgerne for institutionernes traditionelle kulturpolitiske, borgerrelaterede opgave: at formidle kurateret kultur og viden til borgerne? Artiklen undersøger dels denne problemstilling gennem et teoretisk perspektiv, dels gennem et casestudie af LitteraturStedet på Åby Bibliotek i Aarhus. Her analyseres en række litteraturformidlingsinitiativer, som for det første peger på hvordan forskellige grader af og former for brugerinddragelse kan påvirke samlingens status i formidlingen, men også modificere forståelsen af samling og formidling. For det andet kaster formidlingsinitiativerne lys på den aktuelle konvergens i kulturinstitutionernes formidling gennem deres inspiration fra andre kulturinstitutioners – især museers – formidlingspraksisser og deres illustration af trans-institutionelle vilkår og dilemmaer for kulturformidlingen.

Keywords

Brugerinddragelse | kulturformidling | kulturinstitutioner | konvergens | samling

INDLEDNING

Denne artikel vil analysere og diskutere forholdet mellem samling og brugerinddragelse i kulturinstitutionernes formidling. Med udgangspunkt i den litterære samlings rolle i bibliotekernes brugerinddragende formidling vil artiklen anlægge et komparativt, tværinstitutionelt perspektiv på emnet. Det er et ganske naturligt valg, da investeringen i brugerinddragelse aktuelt udgør en over- og gennemgribende kulturpolitisk tendens. Det oplevelsesparadigme, som har præget kulturområdet siden nulleerne (Bille 2012; Skot-Hansen 2008) er i dag

blevet suppleret af et partipatorisk paradigme med fokus på at inddrage de offentlige kulturinstitutioners brugere som sparringspartnere, medvirkende, performere, producenter og beslutningstagere (Scott Sørensen & Kortbek 2018; Kulturministeriet 2012).

Denne kulturpolitiske orientering har skabt grobund for en potentielt større konvergens i kulturinstitutionernes formidlingsstrategier, idet den institutions-specifikke formidling af de respektive samlinger er blevet suppleret af et fælles mål om at inddrage, involvere og aktivere brugerne. Med den omfattende satsning på brugerinddragelse, som også i høj grad er politisk motiveret (herom senere), har formålet med kulturformidlingen udvidet sig fra repræsentationer og iscenesættelser af institutionens kulturelle indhold til også at omfatte facilitering af rammer for borgernes deltagelse og (inter)aktioner.

En stor del af denne deltagelse udspiller sig som sociale, kreative aktiviteter, der ikke nødvendigvis er funderet i samlingerne og formidlingen heraf, hvorved brugerinddragelsen markerer en historisk udvidelse af kulturinstitutionernes traditionelle identitet og virkefelt. En tendens, som på sloganagtig vis er blevet formuleret som en bevægelse fra 'collection to connection', eller fra 'samling til forsamling' (Jochumsen et al. 2017).

Emnet for de følgende sider er imidlertid forholdet mellem brugerinddragelse og kulturformidling i form af de mange brugerinvolverende aktiviteter, som tager sit udgangspunkt i institutionens kulturelle indhold. Brugerinddragelse forstås her overordnet som strategier og aktiviteter "til fremme af deltagelse i offentlig kunst og kultur" (Sørensen & Kortbek 2018: 21). Men hvad sker der når disse aktiviteter knyttes til formidling af samlingen? (Re)vitaliseres samlingen, idet der skabes nye indgange til, interaktioner med og interesse for den? Eller er der tværtimod tale om, at prioriteringen af brugernes engagement og deltagelse reducerer institutionens kulturelle indhold til en anledning og biting? Er der behov for at tænke samling og formidling – og deres relation – på nye måder? Det er inden for artiklens rammer ikke muligt at levere kategoriske og samtidig meningsfulde svar på disse spørgsmål. Derfor vil vi i stedet udforske emnet eksplorativt og med et casestudie som udgangspunkt – og 'udsigtspunkt' – undersøge dels den samlingsorienterede brugerinddragelses mulige former, dels hvordan disse former peger på forskellige aktuelle konvergenser mellem kulturinstitutionernes (primært bibliotekerne og museernes) kulturformidling.

Det første kapitel vil præcisere artiklens fokus på den aktuelle kulturinstitutionelle konvergens, hvorefter de følgende tre kapitler vil udrede artiklens hovedbegreber – samling, formidling og brugerinddragelse. Her vil brugerinddragelsens overordnede former, mål og midler og den potentielle konflikt mellem brugerinddragende og samlingsorienteret formidling blive diskuteret teoretisk. Denne diskussion vil tjene som optakt til artiklens casestudie af Litteraturstedet på Åby Bibliotek i Aarhus, der siden 2011 har fungeret som et eksperimentarium for forskellige litteraturformidlingsinitiativer i det

fysiske biblioteksrum. Disse initiativer illustrerer for det første, at brugerrelationen i Litteraturstedets litteraturformidling har undergået en udvikling, blandt andet grundet kulturpolitiske agendaer, fra vægtningen af en klassisk tilskuerrolle mod stadig mere aktivt brugerinddragende former. For det andet peger initiativerne på centrale trans-institutionelle tendenser i kulturformidlingen, da de i høj grad henter inspiration fra andre kulturinstitutioners – især museers – formidlingspraksisser. Artiklen henter således sine eksempler og indsigter fra bibliotekerne og litteraturformidlingens verden, men ud fra den præmis, at disse indsigter netop er af almen relevans for kulturformidlingsområdet. Denne præmis afspejles også i at artiklens bærende teoretiske inspiration (Sørensen & Kortbek 2018; Simon 2010; m fl.) ikke er hentet fra biblioteks-, men fra museumsverdenen. At vi bruger formidlingsteorier fra museumsfeltet til at analysere en anden kulturinstitutiones praksis understreger det partipatoriske paradigmes delvise nivellering af domænespecifikke forskelle, da det åbner for nye relationer mellem brugere, litteratur og institution, der repræsenterer fælles udfordringer og muligheder for kulturinstitutionerne.

KULTURINSTITUTIONEL KONVERGENS – EN KORT UDDYBNING

Opkomsten af det partipatoriske paradigme og dets konvergens-effekter skyldes ikke mindst et kulturpolitisk pres på kulturinstitutionerne. Dette pres manifesterer sig blandt andet i en række nyere ministerielle rapporter (Kulturministeriet 2012 & 2008), som afspejler en liberal drejning inden for dansk kulturpolitik. Selv om rationalet for brugerinddragelsen oscillerer med det politiske klima mellem oplevelsesøkonomisk konkurrenceevne og social empowerment, er rapporterne fælles om at knæsatte bruger-/borgerinddragelse som kulturpolitisk virkemiddel, som skal øge brugen af kulturtilbud ved at gøre disse tilbud mere meningsfulde og relevante for en bredere del af befolkningen.

Konvergens mellem ABM-institutioner er langt fra en ny tendens, men har de seneste årtier været temaet for en lang række publikationer og konferencer såvel som praktiske projekter (Duff et al. 2013; Yarrow et al. 2008). Der har altovervejende været tale om en digital konvergens, hvor digitaliseringen har skabt mulighed for at reorganisere og samtænke institutionernes systemer og dermed bl.a. sikre borgerne nemmere adgang til og interaktion med institutionernes videns- og kulturressourcer. Disse tiltag er ofte knyttet til den aktuelle satsning på kulturarvsformidling, hvor ABM-institutioner anskues som komplementerende 'memory institutions' (Vanderberg 2012). Samtænkningen ledsages i nogle tilfælde af en organisatorisk konvergens, hvor ABM-institutioner i større eller mindre grad integreres fysisk og personalemæssigt med hinanden (Duff et al. 2013).

De digitale konvergensprojekter skal dog ikke uddybes i denne artikel, som i stedet omhandler den fysiske kulturformidling, og dermed brugeren som kropsligt tilstedeværende og aktivt handlende i det fysiske institutionsrum.

Derudover fokuserer vi ikke på konkrete konvergenstiltag, men på konceptuel konvergens, i form af sammenfald og inspiration i brugerinddragende formidlingsstrategier. Selv om der findes eksempler på konkret konvergens mellem ABM-institutioner på formidlingsområdet i form af fysisk integration (Marcum 2014) eller samarbejds- og vidensdelingsprojekter (Kulturministeriet 2012), udgør disse undtagelser i et felt af – måske – stort, uforløst potentiale.

Et fælles træk ved de ovennævnte kulturinstitutionelle konvergenser er dog, at de fagspecifikke perspektiver suppleres og til tider overlejres af et fælles, brugerorienteret perspektiv. Hvor der førhen var naturlige forskelle mellem kulturinstitutioners formidling, da denne var funderet i viden om institutionens samling – det være sig museets samling af flinteøkser, arkivets samling af historiske dokumenter eller skønlitteraturen på det lokale biblioteks hylder – er disse indholdsrelaterede forskelle nu blevet relativiseret til fordel for et fælles mål om at forstå, tiltrække og aktivere brugerne. En konvergens, som også afspejles i en mere generalistisk tilgang på uddannelsesområdet (Given & McTavish 2010), hvor uddannelser i alment orienteret kulturformidling er blevet udbredt, også på de danske universiteter.

Men denne tendens afføder samtidig et paradoks i institutionernes kulturpolitiske mandat og legitimitet, da den i høj grad politisk motiverede satsning på inddragelse af brugerne kolliderer med institutionernes lovmæssige fundament. Ser man på museernes fem hovedopgaver, så skal formidlingen netop ske ud fra en kuratering af den samling, man har indsamlet, registreret og bevaret (Kulturministeriet 2013b). Bibliotekerne skal ganske vist, ud over oplysning og uddannelse, også fremme 'kulturel aktivitet', men det skal ifølge loven netop ske med udgangspunkt i en institutionelt udvalgt samling af 'egnet materiale' (Kulturministeriet 2013a). Brugerinddragelsen skaber således potentielt en kulturpolitisk catch-22 (man bryder et mandat ved at opfylde et andet) og udfordrer klassiske forståelser af samling og formidling – og relationen herimellem. Et emne, vi vil vende os mod i det følgende kapitel.

SAMLING OG FORMIDLING

'Formidling' betegner i bred forstand kommunikative overførsler eller oversættelser af ressourcer til en given modtager, mens det i sin mere snævre betydning refererer til, hvordan institutioner som vidensautoriteter synliggør og kommunikerer om deres indhold til brugere. En praksis, som også altid indebærer en bestemt framing og forståelse af det formidlede fænomen ud fra bestemte kommunikative og pædagogiske hensyn (Rasmussen 2016; Grøn 2010). Kulturformidling kan overordnet defineres som:

....de bestræbelser, som aktører inden for det kulturelle felt sætter i værk, for at brugerne kan få viden, oplevelser og muligheder for udfoldelse i relation til kunst og kultur. (Rasmussen 2016: 41)

Formidling har altid været en kulturpolitisk kerneopgave for kulturinstitutionerne, men det er samtidig et 'contested concept', hvis praktiske betydning historisk har ændret sig med kulturinstitutionernes samfundsmæssige rolle. Forenklet formuleret er der sket en bevægelse fra en afsenderstyret, formynderisk formidling med fokus på den anerkendte kulturelle kvalitet af det formidlede, over en modtagerstyret formidling med fokus på at tilgodese modtagerens præferencer, til en brugerinddragende formidling med fokus på dialog med/mellem og aktiv deltagelse af brugerne (Rasmussen 2016; Grøn 2010).

Der sker med den brugerinddragende formidling således en forskydning fra 'viden' mod en større vægtning af 'oplevelser' og, især, 'udfoldelse', hvilket som nævnt har affødt et større sammenfald i institutionernes strategier for og mål med formidlingen. Men samtidig rækker det også ved en klassisk, samlingsorienteret forståelse af formidling som en praksis med tre niveauer, eller 'refleksionsfaktorer' (Ridderstrøm et al. 2015: 35; se også Grøn 2010):

1)'Hvad' – selektionen og kurateringen af det kulturelle indhold, som skal være genstand for formidlingen; 2)'Hvordan' – selve udformningen af formidlingen, hvordan den tilpasses formidlingskonteksten og gøres relevant for de tænkte modtagere; 3)'Hvorfor' - de kulturpolitiske værdier og rationaler, som begrunder og søges realiseret gennem formidlingen. Men hvad sker der, når niveau 1 og 2 tilrettelægges med henblik på at inddrage og aktivere brugerne – eller helt eller delvist overtages af disse brugere? Hvad betyder det for det kulturelle indholds status i kulturformidlingen og dens rationaler (niveau 3)?

Vender vi os mod kulturinstitutionens 'samling', så kan den i udgangspunktet defineres som den samlede mængde af kulturmateriale, institutionen har indsamlet og organiseret. Institutionerne tilgængeliggør dog ikke nødvendigvis alt materiale for brugerne, hvorfor samlingen i et formidlingsperspektiv må afgrænses til det, man 'stiller til rådighed' for brugerne. I lyset af digitaliseringen og kunstarternes udvikling er det samtidig også nødvendigt at redefinere og udvide definitionen af 'samling' til også at omfatte det medierede eller originale materiale, som ofte vanskeligt lader sig formidle i det fysiske institutionsrum, men tilgængeliggøres digitalt for brugerne. Desuden må der også skelnes temporalt mellem institutionens faste samling og så dens kulturelle indhold, som også inkluderer museers gæsteudstillinger og performative kunst- og litteraturformer, som ikke (eller kun i sekundær, dokumentarisk form) lader sig fastholde som del af institutionens permanente samling. Forudsætningen for at stille disse kulturprodukter til rådighed er derfor ikke, at de indgår fysisk i museet eller bibliotekets samling, men at de gennem formidling synliggøres for brugeren som situationel oplevelse. 'Samling' skal derfor i det følgende forstås i udvidet forstand som det kulturmateriale, institutionen fysisk eller digitalt, permanent eller periodisk/situationelt stiller til rådighed for brugerne.

Men sidst – og langt fra mindst – udfordres samlingsbegrebet også af aktivt brugerinddragende formidlingsformer, hvor brugeres frembringelser inddrages i det fysiske formidlingsrum (Drotner 2011; Simon 2010). For skal disse frembringelser også ses som del af institutionens kulturelle indhold? Og hvor-

dan – og hvorvidt – bør man kuratere disse frembringelser? Hvad betyder det for forståelsen af formidling som fremme af kultur og viden fundet i en afgrænset, kurateret samling, at brugere ikke blot får indflydelse på hvordan og hvad der formidles, men i visse situationer selv bliver producenter af dette indhold?

BRUGERINDDRAGELSENS FORMER

Brugerinddragelse er et komplekst og facetteret fænomen. Det dækker over en lang række af ofte væsensforskellige aktiviteter, som adskiller sig markant i forhold til i hvor høj grad brugerne inddrages, hvad de inddrages til og hvordan de inddrages. Dette store spænd illustreres fx i Kulturministeriets inspirationskatalog Reach Out (Kulturministeriet 2012). Her udpeges seks 'veje til brugerinddragelse', som spænder fra at 'sætte spot på brugerne' gennem metodisk indhentning af viden om brugerne og deres holdninger, til inddragelse af 'brugerne som medproducenter' af det kulturelle indhold. Viden om og dialog med ens brugere er uomtvisteligt et vigtigt grundlag for brugerinddragelse (se fx Larsen og Warberg Løssing 2011). Men ud fra artiklens formidlingsperspektiv vil vi her afgrænse os fra 'svagere' forståelser af brugerinddragelse som feedback og 'spot-sætning' og knytte brugerinddragelse til formidlingsaktiviteter, hvor brugeres aktive medvirken bidrager til indholdet og karakteren af aktiviteten.

Fænomenets bredde afspejles også i en righoldig og heterogen litteratur, som relaterer sig – direkte eller indirekte – til brugerinddragelse ud fra meget forskellige perspektiver. I *The art of taking part* (Jalving 2017) opsummerer Camilla Jalving dette teoretiske felt i tre overordnede diskurser: demokratidiskursen, hvor institutionen skal fungere som ramme for udvikling af aktivt medborgerskab, social inklusion og eksperimenteren med nye demokratiske processer. Denne diskurs har vundet stor udbredelse i idealer om biblioteket som mødested (Aaby & Audunson 2010), lokal offentlighed og medborgercenter (Johnson 2010), mens den inden for museumsforskningen blandt kommer til udtryk i en 'performativ museologi', som normativt undersøger museets potentiale som emancipatorisk katalysator for sociale, kulturelle og politiske processer (Sørensen & Kortbek 2018; Grewcock 2014).

Museumsdiskursen (eller 'institutionsdiskursen'), hvor det mere håndfast handler om at arbejde brugercentreret for at gøre institutionen mere attraktiv og relevant for flere mennesker. Institutionen skal populært sagt ikke primært være 'om noget', men 'for nogen'. Det er her, man typisk finder den mere pragmatiske tilgang til brugerinddragelse (Rasmussen 2016; Kulturministeriet 2012; Simon 2010), hvor det primære mål er en 'kvalificeret popularitet' på baggrund af brugernes kulturelle og sociale udbytte, mens demokratisk og socialt udbytte i højere grad ses som afledte gevinster.

Kunstdiskursen, som relaterer sig til den aktuelle sociale vending inden for selve kunsten, med en relationel og partecipatorisk kunst, som udforsker

sociale situationer og på forskellig vis inddrager brugerne i realiseringen af værkerne (Thobo-Carlsen 2014). Orienteringen mod brugerinddragelse kan således ikke kun tilskrives samfundsmæssige, politiske og teknologiske forhold, men relaterer sig til også til aktuelle udviklinger i de kultur- og kunstgenrer som formidles. Og hvor litteraturens sociale dimension traditionelt er begrænset til delingen af den litterære oplevelse i sociale kontekster som læsekredse eller digitale fora for 'social reading' (Vlieghe et al. 2012), er der også sket en stigende socialisering af den litterære oplevelse i form af mere performative litteratur- og formidlingsformer samt et øget udbud af skrivekurser. Et punkt, vi vender tilbage til i casestudiet.

Et fællestræk ved de tre diskurser er imidlertid vægtningen af det sociale: at brugerinddragelse i høj grad handler om at bringe brugere til at interagere med andre mennesker på nye måder. Det gælder også hos Nina Simon, en af de centrale eksponenter for 'museumsdiskursen', som i sin indflydelsesrige bog *The participatory museum* udvikler en deskriptiv typologi for graden af deltagelse (Simon 2010: 91):

- 1 Den besøgende konsumerer indhold, hvor der er tale om en traditionel tilskuerrolle.
- 2 Den besøgende interagerer med indhold, hvor brugeren indgår i interaktioner med faciliteter og aktiviteter i rummet som fx touch skærme, konkurrencer, installationer eller kunstværker.
- 3 Den besøgende kan se andre besøgendes bidrag, hvor brugerne får en mere central rolle som bidragsydere, enten til det kulturelle indhold (fx i form af fortællinger, genstande eller produkter) eller om dette indhold (fx anmeldelser og feedback). Bidrag som synliggøres for og dermed påvirker andre brugeres oplevelser.
- 4 Den besøgende interagerer med andre besøgende omkring et indhold, institutionen har bestemt og designet. Her indgår brugere i samspil med hinanden om aktiviteter, som institutionen har sat rammerne for.
- 5 Eksempler kunne være læsekredse, debatter, maker spaces og kunstværksteder.
- 6 Den besøgende interagerer med andre besøgende omkring et indhold, de besøgende selv har været med til at bestemme/frembringe. Den mest gennemførte form for brugerinddragelse, hvor institutionen indtager rollen som vært og facilitator for brugerstyrede arrangementer og aktiviteter.

Forholdet mellem tilskuer- eller forbrugerrollen og deltagerrollen anskues hos Simon ikke som en binær modsætning, men som et graderet forhold. I forlængelse heraf, og i modsætning til mere normative tilgange til brugerinddragelse (jf. demokratidiskursen), anbefaler Simon en pragmatisk tilgang, hvor graden af og formen for brugerinddragelse ('participation') afstemmes efter hvad der er mest meningsfuldt og udbytterigt for såvel brugerne som institutionen i den givne situation. Simons typologi peger desuden på tre centrale parametre for brugerinddragelse: 1) graden af 'deltagelse' (her forstået som aktivering af brugeren), 2) graden/karakteren af dialog/samarbejde (den sociale dimension) og

3)graden af indflydelse, institutionen tildeler brugeren. Brugerindflydelsen er imidlertid proportional med institutionens tab af kontrol, hvilket peger på et klassisk dilemma mellem medbestemmelse og sikring af kulturel kvalitet. Et dilemma der, som beskrevet ovenfor, ikke mindst vedrører samlingens rolle i den brugerinddragende formidling.

I et klassisk citat definerer Nina Simon en partipatorisk kulturinstitution som et sted, hvor brugerne kan skabe/producere, dele og forbinde sig med hinanden – men netop ud fra institutionens 'indhold' som kerne og omdrejningspunkt:

I define a participatory cultural institution as a place where visitors can create, share, and connect with each other around content. Create means that visitors contribute their own ideas, objects, and creative expression to the institution and to each other. Share means that people discuss, take home, remix, and redistribute both what they see and what they make during their visit. Connect means that visitors socialize with other people—staff and visitors—who share their particular interests. **Around content means that visitors' conversations and creations focus on the evidence, objects, and ideas most important to the institution in question.** (Simon 2010: ii-iii; vores markering)

Den sidste, markerede passus rejser en række spørgsmål til den brugerinddragende kulturformidling: I hvor høj grad er disse 'genstande og idéer' udgangspunkt og omdrejningspunkt for inddragelsen? Hvordan påvirkes deres status og identitet, hvis samlingen ikke længere udgør afsættet for formidlingen, men nærmere har en understøttende funktion i dialogen mellem institution og brugere (Larsen & Warberg Løssing 2011: 194)? Disse spørgsmål peger på det 'deltagelsens paradoks', vi vil skitsere i det næste kapitel.

DELTAGELSENS PARADOKS?

Brugerinddragelse fremhæves ofte i kulturpolitiske og forskningsmæssige sammenhænge som katalysator for demokratisering, større kulturel interesse, empowerment og lokalt engagement. Der er dog også kritiske stemmer, som centrerer sig omkring fire hovedanker. For det første, lyder kritikken, er der ikke er nogen garanti for, at brugerinddragelse i sig selv kan opfylde de ofte ambitiøse mål og forventninger. Et forsøg på at inddrage marginaliserede borgergrupper kan for eksempel ende med at tilgodese allerede aktive, ressourcestærke brugere og dermed blive et elitært frem for demokratisk projekt (Eriksson 2014). For det andet stilles der i flere tilfælde spørgsmål til det egentlige mål med brugerinddragelsen. Den paradigmatisk orientering mod brugerinvolvering er som nævnt også affødt af et kulturpolitisk pres på kulturinstitutionerne for at demonstrere deres legitimitet gennem besøgstal og lokal synlighed, og brugerinddragelsen kan derfor være motiveret af mere instrumentelle agendaer end demokratisk og kulturel udvikling (Bille 2012; Skot-Hansen 2008). For det tredje, og i forlængelse heraf, kan man spørge til karak-

teren af inddragelsen. Gives der reelt rum for borgernes frie samskabelse og påvirkning af det institutionelle rum, eller er der tale om tilrettelagte, styrede aktiviteter, som skal opfylde prædefinerede, institutionelle mål (Jalving 2017). Det har fået flere til at pointere, at brugerinddragelse kun kan få samfundsmæssig resonans, hvis kulturinstitutionerne åbner for en direkte, uforudsigelig og potentiel dissensuel medbestemmelse (Sørensen & Kortbek 2018; Kortbek m. fl. 2016; Thobo-Carlsen 2014). Omvendt kan denne frisættelse kompromittere den kulturelle kvalitet, hvad der får andre til mere pragmatisk at definere brugerinddragelsens ideal i balancen/samspillet mellem frihed og styring, hvor deltagernes improvisation netop bliver faciliteret af prædefinerede rammer (Svabo & Strandvad 2014).

Denne artikel relaterer til kritikens fjerde hovedanke, der netop fokuserer på forholdet mellem brugerinddragelse og kulturel samling. Et forhold, som kan resultere i et deltagelsens paradoks, hvor det store fokus på brugerens inddragelse får den kulturelle indholds betydning til at fortone sig, og dermed svækker den kulturelle interesse og nysgerrighed, man ellers ønsker at styrke:

Derved opstår det paradoks, at den kerneydelse, dvs. kunst og kultur, der oprindeligt fremstod som garant for det demokratiske mål, fortøner sig. Det risikerer igen at forstærke det fravalg i form af ikke-brug, som strategien skulle være et middel imod. (Sørensen & Kortbek 2018: 33)

Vi skal i det følgende udforske dette paradoks ved at forholde os mere konkret til samspillet mellem samling og brugerinddragelse i praksis. Udgangspunktet herfor vil være nedenstående typologi for brugerinddragelse, som med inspiration fra dels Nina Simons ovennævnte typologi (2010), dels Sherry Arnsteins 'ladder of citizen participation' (1969), sonderer mellem brugerens rolle som henholdsvis tilskuer (Simons niveau 1), deltager (Simons niveau 2), medudvikler (Simons niveau 3 & 4) og initiativtager (Simons niveau 5).

Tager man den fjerde hovedanke om deltagelsens paradoks meget bogstaveligt, kan forholdet mellem samling og graden af brugerinddragelse visualiseres i nedenstående model. Her markerer de grå søjler omfanget af brugernes inddragelse, mens de orange søjler visualiserer graden af fokus på samlingen som omvendt proportional hermed.

Ved den helt orange søjle længst til venstre er al fokus på at opbygge og forvalte den bedst mulige samling, uden nogen hensyntagen til om nogen på noget tidspunkt skal have mulighed for at opleve den. Et eksempel herpå er de statslige og statsanerkendte museers indsamlings- og indberetningskrav (Kulturministeriet 2013b). Søjlen længst til højre markerer den omvendte situation: brugerinddragelse uden relation til samlingen. Begge situationer ligger uden for denne artiklens sigte, men er medtaget som rammesætning af feltet.

Figur 1

Traditionelt har målet for formidling på biblioteker og museer været at præsentere samlingen. Publikum ser på, mens værker og udlånsmaterialer udstilles, ofte suppleret af paratekster, illustrationer eller mundtlige oplæg. Her foretager fagpersoner en kuratering af samlingen med henblik på at gøre den tilgængelig for brugerne, mens brugernes rolle er begrænset til (evt. aktivt udforskende) tilskuere og 'konsumenter af indhold' (jf. Simon 2010).

Som eksempler på brugerne som deltagere kan nævnes læsekredse faciliteret af bibliotekspersonale (Landoni & Hanlon 2007; Long 2003) eller museernes kunstklubber, hvor kunstinteresserede sammen vises rundt i værkerne og drøfter deres kunstoplevelse. Fælles for eksemplerne er, at samlingen spiller en afgørende rolle, men suppleres af brugernes individuelle oplevelser og fortolkninger. Brugernes handlerum som deltagere vil typisk være underlagt et script i form af et præetableret 'intenderet mønster for handling' (Svabo & Strandvad 2014: 103).

Samlingens rolle i relation til brugerne som henholdsvis medudviklere og initiativtagere bliver med afsæt i modellens spejling af paradoksets logik mindre desto større initiativ, der overlades til brugerne. Vægtningen af formidlingens 'hvad' mindskes gradvis, idet samlingen enten helt tabes af syne eller reduceres til et instrument for brugerens udfoldelse, og formidlingens 'hvorfor' ændres fra et rationale centreret omkring samlingen til et rationale, eller blanding af rationale (Rasmussen 2016), der tager afsæt i brugerappel og oplevelseskvalitet og/eller brugernes empowerment og socialt-demokratiske dannelse.

Skitseringen overfor er bevidst unuancerede med det formål at understøtte modellens pointe. I den følgende caseanalyse vil vi søge at udfordre denne pointe og nuancere forholdet mellem samling og brugerinddragelse.

CASE: LITTERATURSTEDET PÅ ÅBY BIBLIOTEK

LitteraturStedet blev etableret som et særskilt rum for skønlitteraturen på Åby Bibliotek i 2011. Åby Bibliotek er ét af i alt 19 biblioteker i Aarhus Kommunes Biblioteker, og ligger centralt i bydelen Åbyhøj lidt vest for Aarhus centrum. Ligesom kommunens andre biblioteker har Åby Bibliotek siden 2015 også løst en række borgerserviceopgaver og fungerer som åbent bibliotek. Biblioteket har årligt omkring 150.000 besøgende og et udlånstal på 150.000 eksemplarer. Bygningen huser foruden biblioteket en række faste brugere i form af lokale foreninger, arkiver og selvorganiserede brugergrupper – et billede på bydelens mange aktive og ressourcestærke borgere.

Selve LitteraturStedet er centreret omkring et specialdesignet, multifunktionelt møbel, som med hylder, scene, skærme og udstillingspodier muliggør en multimedial eksponering af litteraturen. Ud over møblet og en traditionel skønlitterær samling indeholder LitteraturStedet også en særlig samling af small press udgivelser, der er unik i bibliotekssammenhæng.

Motivationen for at realisere LitteraturStedet var en ambition om en tidssvarende litteraturformidling, der dels tog højde for at bibliotekernes formidling af litteratur i stadig mindre grad indbefattede en direkte dialog mellem låner og bibliotekar og dels kunne formidle den voksende andel af skønlitteraturen, der finder sted uden for bogen. Foruden skæve Small Press udgivelser som eksempelvis litteratur på gule post it sedler tilhører også performancelitteratur og digitale værker som SMS noveller og App-litteratur denne gruppe af litteratur.

I modsætning til det velkendte bogformat, der med angivelse af forfatter og titel samt beskrivende bagsidetekster indeholder en række formidlende paratekster, kræver litteraturen uden for bogen ofte en højere grad af formidling. Dette sammenholdt med at litteraturformidlingen skulle kunne realiseres uden en direkte kontakt mellem bruger og formidler samt tidens fokus på oplevelse, gjorde det nærliggende at kigge mod museerne efter nye formidlingsgreb (se nedenfor).

Men agendaen for Litteraturstedet blev også påvirket af større, politiske agendaer i form af Aarhus Kommunes ønske om at styrke 'medborgerskabet' og dermed borgernes sociale engagement i hinanden og i fælles opgaver, som ellers typisk løses ensidigt at det offentlige system (Mandag morgen 2015). Af Aarhus Kommunes politik for Borgerservice og Biblioteker 2011-2014 (Aarhus Kommune 2011) fremgår det således, at Aarhus Kommunes Biblioteker skal være medborgercentre, hvilket blandt andet indebærer en øget brugerinddragelse: "Medborgercentret skal være rammen om både bibliotekets kulturformidling, lokal borgerservice, formidling af kulturarv og andre borgerrettede og borgergenererede tilbud og aktiviteter – alt sammen tilpasset de enkelte lokalsamfund" (Aarhus Kommune 2011: 3). For LitteraturStedet på Åby Bibliotek betød det, at de musealt inspirerede formidlingsstrategier blev suppleret af et fokus på at få brugerne mere aktivt i spil. De introducerende linjer om LitteraturStedet på bibliotekets hjemmeside og i bibliotekets trykte program –

”LitteraturStedet på Åby Bibliotek er en scene, et udstillingsmøbel og et mødested. Her viser vi en ny litteraturudstilling hver måned og du kan opleve en bred vifte af arrangementer med litteraturen i centrum” – blev, paradigmatisk for udviklingen, suppleret med ordlyden: ”LitteraturStedet er også dit sted. Vil du gerne læse op, fortælle om dine yndlingsbøger eller præsentere din nye bog, så kontakt Åby Bibliotek for nærmere information” (Aarhus Bibliotekerne 2019a). I det følgende vil vi gennem eksemplariske nedslag og ud fra ovennævnte typologi følge udviklingen af en gradvist mere brugerinddragende litteraturformidling i LitteraturStedet på Åby Bibliotek.

Brugerne som tilskuere

I LitteraturStedets første år var brugernes rolle i stedets udstillings- og arrangementsaktiviteter altovervejende som tilskuere. Med inspiration fra såvel museums- som teater- og musikverdenen blev der fra starten arbejdet fokuseret med tematiske udstillinger og iscenesættelser. De første år var litteraturformidlingen i LitteraturStedet således karakteriseret ved en lang række udstillinger, hvor man præsenterede værker og temaer gennem artefakter og udstillingstekster. Litteraturstedet tog her del i en bredere ’kurateringstendens’ inden for den bibliotekariske formidling (Himmelstrup 2016; Caft 2015), hvor man ud over blot at pege på bøger til læsning lader sig inspirere af den museale formidling for at skabe situationelle oplevelser af og læring om litteraturen i det fysiske formidlingsrum.

En lang række af disse aktiviteter peger direkte på den eksisterende samling, som eksempelvis en udstilling om ”Historiske romaner” fra ultimo 2011 og ”Aktuelle forfatterskaber i Norden” året efter. Men lige så mange af udstillingerne peger ud over samlingen og formidler, i lighed med den museale kunstformidling, litteraturen som en situationel kunstoplevelse gennem billeder, video, installationer og performance.

Et eksempel herpå er udstillingen om Eva Tinds kunstneriske praksis fra 2012 (Gram m. fl. 2013: 22–23). I udstillingen indgik Eva Tinds udgivelser Rosenvej og Eva+Adolf, men også billeder, skulpturer og et videoværk. I forbindelse med udstillingen realiseredes et arrangement, hvor man kunne opleve Eva Tind performe. Performancen tog afsæt i hendes udgivelser, men korresponderede samtidig med videoværket og kan dermed ikke alene karakteriseres som en oplæsning eller en repræsentation af bogen, men derimod som et værk i sig selv. Videoværket blev efterfølgende indkøbt til Aarhus Kommunes Biblioteker og indgår fortsat som del af LitteraturStedets Small Press samling. Eva Tinds performance blev optaget og efterfølgende gjort tilgængelig via bibliotekets hjemmeside. Brugere indtog hermed en traditionel rolle som tilskuere til både udstilling og performance. Langt mindre traditionelt var det, at formidlingen ikke først og fremmest var en repræsentation af samlingen. Tværtimod blev samlingen med indkøbet af videoværket udvidet med afsæt i formidlingen, ligesom et udstillet eller performeret værk efterfølgende integreres i museets samling (se fx Kunsten 2016).

Deltagelse

Når man kigger ned over udstillinger og aktiviteter i LitteraturStedet de seneste år, er der mange eksempler på, at klassiske arrangementer og udstillinger har ændret karakter med afsæt i ambitionen om at transformere brugerne fra tilskuer til deltagere. I forbindelse med udstillinger inviteres brugerne til at interagere, svare på spørgsmål og tilføje bøger til udstillingen. Eksempelvis er den tilbagevendende sommerudstilling, hvor personalet anbefaler sommerlæsning, udvidet med muligheden for at brugerne også kan anbefale bøger til hinanden. Og på arrangementssiden er et klassisk højtlesningsarrangement, hvor publikum indtager pladsen som passive lyttere, udskiftet med ordbanko (Aarhus Bibliotekerne 2019b). Et koncept, hvor publikum ud over at lytte til oplæsningen af en litterær tekst aktivt deltager i spillet ved løbende at krydse oplæste ord fra teksten af på deres bankoplader og afbryde oplæsningen med et ”banko”, når pladen er fuld.

Når udstillingerne inviterer brugerne til at bidrage, åbnes der samtidigt op for et mulighedsfelt, der ligger uden for biblioteksmedarbejdernes kontrol. I LitteraturStedet på Åby Bibliotek har ambitionen med eksempelvis at erstatte de traditionelle højtlesningsarrangementer med ordbanko primært været at tiltrække nye målgrupper – med den potentielle afledte gevinst, at en legende tilgang til litteraturen vil vække ny interesse for og brug af samlingen. Men følges argumentationen fra Sørensen og Kortbek, så opstår deltagelsens paradoks netop, når det middel man benytter til at tiltrække nye målgrupper, i dette tilfælde spilkonceptet, samtidig fjerner fokus fra det man ville formidle, nemlig litteraturen (Sørensen & Kortbek 2018: 33). Og med ordbanko prioriteres spilelementet over oplæsningen, da det er deltagernes ’banko’ og ikke tekstens format, der dikterer, hvornår der holdes pause i oplæsningen. Med ordbanko inddrages brugerne som deltagere i en sjov, social oplevelse, hvor materiale fra samlingen er udgangspunkt og indhold, men ikke et omdrejningspunkt eller betingelse for oplevelsen. Uagtet andre gevinster for brugere og institution er det derfor også oplagt at opfatte ordbanko og de inddragende udstillingsformer som illustrationer af deltagelsens paradoks: des mere fokus på brugerne des mindre fokus på samlingen.

Medudviklere

Et skridt op ad deltagerstigen og vi befinder os på det trin, hvor brugerne bliver medudviklere. Her inviteres brugerne til at udvikle sammen med bibliotekspersonalet og er ikke bare involverede under afviklingen, men også i tilblivelsen af initiativet. Medudvikling (jf. Simon 2010, niveau 3 & 4) praktiseres inden for museumsverdenen i flere former. Én variant er brugeres aktive involvering i kreative værksteder, til tider med udstilling af deres egenproduktioner (se fx Sørensen & Kortbek 2018: s. 74ff). En anden variant er brugeren som bidragsyder af artefakter og/eller ytringer, der inddrages som mere eller mindre fremtrædende genstande eller paratekster i udstillinger (Rasmussen 2016: 177ff; Mortensen & Vestergaard 2011), mens man i en sidste, mere radikal variant inddrager brugeren som medkurator (Sørensen & Kortbek 2018: s. 79ff).

I regi af LitteraturStedet er der på forskellig vis arbejdet med at gøre brugere til medudviklere af litteraturformidlingen, mest kontinuert i forbindelse med arrangementsrækken ”Fordyb dig!”, der påbegyndtes i efteråret 2017 (Aarhus Bibliotekerne 2017). Her er en klassisk åben læsekreds, hvor brugerne kan komme og diskutere en udvalgt bog, suppleret med et oplæg fra en udvalgt bruger – ofte en litteraturstuderende fra universitet, der har skrevet opgave om den aktuelle bog. Tanken er, at den studerende til gengæld for at dele sin viden med læsekredsens deltagere opnår erfaring med at formidle. Personalet understøtter inden arrangementet formidlingen gennem drøftelse af oplæggets format og viden om målgruppen, hvilket dels øger sandsynlighed for et godt oplæg, dels optimerer brugerens muligheder for at lære af processen.

Et lignende eksempel er udstillingen ”Kvinder og litteratur”, der fandt sted i foråret 2019. Her udarbejdede en gruppe litteraturstuderende podcasts om emnet, der blev integreret i udstillingen og herudover udgjorde det produkt, de studerende afleverede på det pågældende fag.

I begge ovenstående tilfælde udvælger bibliotekets personale specifikke målgrupper med henblik på at kvalificere formidlingen. Den udvalgte bruger-formidler opfylder således en supplerende, semiprofessionel funktion, hvor resultatet af brugerinvolveringen er en opkvalificering af formidlingens faglige kvalitet over for de brugere, der deltager i den åbne læsekreds eller som tilskuere besøger udstillingen. Brugerinvolveringen sker således ikke på bekostning af samlingen, tværtimod muliggøres en mere dybdegående formidling af samlingen end personalet typisk vil have ressourcer til at realisere på egen hånd. Det kan lidt kækt italesættes, at samlingen ikke formidles ved at kuratere bøgerne, men ved at kuratere brugerne.

Eksemplerne med deltagerne som medudviklere kan nuanceres fra flere forskellige vinkler. Det er forenklet at anføre formidling af samlingen som det eneste mål med at facilitere rum for de studerendes medudvikling. Understøttelse af brugernes evne til at formidle og udbredelse af kendskabet til biblioteket er to andre meget væsentlige parametre. Formidlingens ’hvorfor’ kan således her også forankres i såvel en demokrati- som en museumsdiskurs. For de involverede studerende er det primære mål at formidle deres akademiske viden og samlingen en anledning til at opøve deres formidlingskompetence. Og præcist som den litterære banko-pastiche tiltrækker nye målgrupper, virker den konkrete inddragelse af litteraturstuderende også som en markedsføring af biblioteket over for en bestemt målgruppe.

Fokus på samlingens modificeres endvidere af det faktum, at der i såvel arrangementerne under ”Fordyb Dig!” som i de studerendes podcast præsenteres værker, der faktisk ikke findes i Aarhus Kommunes Bibliotekers samling. Eksempelvis er den norske antologi ”Ulyd”, der diskuteres i de studerendes podcast af samme navn, ikke at finde i samlingen (Mikrokøn 2018).

Ovennævnte eksempler på medudvikling ikke bare fastholder, men uddyber således formidlingens fokus på samlingen. Men det sker samtidig ud fra en

begrænset, kontrolleret brugerinddragelse, hvor personalet ud fra faglige kriterier 'kuraterer' specifikke brugere som aktivt medvirkende, mens de øvrige brugere fortsat indtager en tilskuerrolle.

Et eksempel på en anden, bredere funderet medudvikling er en frivilliggruppe kaldet Åby Biblioteks Venner. Gruppen består primært af pensionister og efterlønnere fra lokalområdet og har i relation til LitteraturStedet tidligere fungeret som hjælpende hænder i forbindelse med arrangementer, hvor de har lavet kaffe, taget imod billetter, stablet stole og lignende. De seneste år er de imidlertid inviteret helt ind i LitteraturStedets maskinrum og har siddet ved bordet, når den kommende sæson skulle programlægges. Åby Biblioteks Venner er således blevet medudviklere af udstillinger og arrangementer i LitteraturStedet og sæsonens program er blevet besluttet i et samspil mellem bibliotekspersonalets faglighed og Åby Biblioteks Venners kendskab til lokalområdet og personlige præferencer. Hvor ovennævnte bruger-formidler bibringer en viden om litteratur, bidrager Åby Biblioteks venner således primært med en viden om lokalsamfundet. I dette tilfælde er brugerne ikke kurateret af det biblioteksfaglige personale, da alle med interesse for området kan melde sig ind i Åby Biblioteks Venner, ligesom brugerinddragelsen ikke rationaliseres med afsæt i en kompetent præsentation af samlingen, men derimod et ønske om en 'kvalificeret popularitet' (jf. museumsdiskursen), og en opfyldelse af det kulturpolitiske krav om biblioteket som lokalt forankret medborgercenter.

Initiativtagere

Som det anføres i beskrivelsen af LitteraturStedet, opfordrer biblioteket som 'medborgercenter' brugerne til selv at tage initiativ til aktiviteter: "LitteraturStedet er også dit sted". Denne opfordring er en eksternt markering af et ideal om at inddrage brugernes interesser og initiativer som omdrejningspunkt for litteraturformidlingen. Et ideal, der samtidig har fordret en gradvis ændring af det biblioteksfaglige mindset og tilgang til formidlingen. Men effekten er ikke udeblevet: antallet af brugergenererede aktiviteter i Litteraturstedet er således vokset fra 0 i LitteraturStedets første leveår til at arrangementer realiseret på initiativ af brugerne i 2018 udgjorde over halvdelen af LitteraturStedets aktiviteter. Når man hertil lægger de arrangementer, hvor brugerne inddrages som medudviklere, er det i dag undtagelsen, at arrangementer i LitteraturStedet udformes uden nogen form for brugerinddragelse.

Der findes også inden for museumsverdenen en lang række eksempler på denne fulde brugerinddragelse, hvor institutionen fx agerer vært for brugergenererede arrangementer (Sørensen & Kortbek 2018) eller giver brugerne fuld bestemmelse over udstillingers indhold (Rasmussen 2016). En væsentlig forskel, ud fra vores kendskab, synes dog at være, at disse museale eksempler knytter sig til særskilte events og eksperimenter, men ikke udgør et hovedprincip for den daglige formidlingspraksis som tilfældet er med LitteraturStedet.

Kuriøst nok er en stor del af de brugerdrevne arrangementer forfatterarrangementer – en traditionel tilskuerbaseret formidlingsgenre. Det afspejler en udvikling på bogmarkedet, hvor mængden af med- og selvudgivelser er eksploderet, hvilket har gjort grænsen mellem bruger og forfatter mere flydende. Og hvor biblioteker tidligere plejede at indkøbe mindst ét eksemplar af lokale forfatters bøger, så er det i dag ikke en mulighed, hverken økonomisk eller kvalitetsmæssigt. Det har blandt andet den konsekvens, at de forfattere, der på eget initiativ præsenterer deres udgivelser på LitteraturStedet, som hovedregel ikke er at finde på bibliotekets hylder. Men her prioriterer biblioteket entydigt brugerinddragelsen – at lade brugerne komme til orde og formidle deres egenproduktioner – frem for orienteringen mod samlingen og den kulturelle kvalitet. Muligheden for at realisere en bogreception, oplæsning eller lignende beror således ikke på en vurdering af kvaliteten af de pågældende værker – alle der har lyst, kan benytte LitteraturStedets scene. Dog med den lille nuance, at personalet typisk er mere understøttende i forhold til aktiviteter, de med afsæt i kriterier om kvalitet, alsidighed og aktualitet vurderer som mest interessante.

Et sidste eksempel fra LitteraturStedet er Litteraturbyttedagen, der fandt sted den første lørdag i maj 2017. Udgangspunktet for Litteraturbyttedagen var at facilitere en platform for litteraturformidling, der muliggjorde brugernes involvering på alle niveauer i deltagerstigen fra tilskuere til initiativtagere. Det var til Litteraturbyttedagen blandt andet muligt at aflevere sine brugte bøger, bytte med andre, læse højt fra egne tekster samt at afholde og deltage i workshops, som på forskellig vis relaterede til litteratur. Arrangementet fik stor opbakning fra lokalsamfundet, hvor ca. 80 personer bidrog med sceneaktiviteter, boder eller workshops. Det skal ses i relation til at omkring samme antal brugere kom forbi som tilskuere. Vi havde således en situation, hvor lige så mange stod bag dagen eller deltog aktivt i den, som der var folk, der kiggede på.

En krølle på eksemplet er imidlertid, at en gruppe under Åby Biblioteks Venner blev så engagerede, at de efterfølgende har overtaget initiativet og gradvis ændret det fra en litteraturbyttedag til et forårsmarked med lokalt kunsthåndværk. Biblioteket understøtter begivenheden, men det er Åby Biblioteks Venner der har ansvaret for dagen og bestemmer indholdet. Det er set fra en demokratiskurs et fantastisk eksempel på, at biblioteket bliver en scene for aktivt, lokalt medborgerskab. Til gengæld er litteraturen, med undtagelse af et bord, hvor man kan bytte bøger, fuldstændig forsvundet fra scenen.

KONKLUSION

Vi har i det ovenstående gennemgået en række formidlingsaktiviteter på LitteraturStedet for at illustrere hvordan forskellige former og grader af brugerinddragelse kan påvirke samlingens rolle i kulturformidlingen. Som ventet har case studiet ikke givet nogen entydig definition på denne rolle (eller be-/afkræftet deltagelsens paradoks). Tværtimod peger det i flere retninger og

viser en stor spændvidde, fra Litteraturbyttedagen hvor litteraturen næsten forsvandt ud af billedet til Fordyb dig!, hvor formidlingen af samlingen uddybes i kraft af brugerinddragelsen. I flere tilfælde har brugerinddragelsen virket kvalificerende ind på formidlingen, idet brugeren har bidraget med viden om samlingen (bruger-formidler) eller dém, samlingen skal formidles til (Åby Biblioteks venner). Eksemplerne viser således, at det er muligt at skabe formidlingssituationer, hvor brugerinddragelsen virker berigende ind på en kvalitativ formidling af samlingen, men også at fokus på samlingen og fokus på brugerne i flere tilfælde faktisk fremstår modsatrettede. Eksemplerne dækker dog også over afgørende forskelle på hvordan brugerne inddrages og positioneres i institutionens formidling. Det stærke fokus på samlingen fastholdes oftest i de tilfælde, hvor institutionen bevarer en høj grad af kontrol ved at foretage en selekteret inddragelse af brugere, som indgår i en klassisk formidler-tilskuer – relation til de øvrige brugere. Men formidlingen af samlingen er institutionens, ikke brugernes agenda. Og når kontrollen svækkes og der inviteres bredt til deltagelse og (med)udvikling, sker der typisk også en udvanding af samlingens rolle. Formidler-tilskuer – relationen er også den hyppigst forekomne i de brugergenererede aktiviteter, som sjældent rummer større social interaktion. Det kunne indikere, at den sociale dimension, i form af dialog og samarbejde, der ofte fremhæves som en primær værdi ved brugerinddragelse (Simon 2010), ikke nødvendigvis er betinget af stor brugerinvolvering og – indflydelse, men måske nærmere af en stilladsering fra institutionens side.

Om end nærværende artikels fokus er samlingens rolle i den brugerinddragende formidling, viser eksemplerne også, at formidlingens rationaler ofte hentes i flere forskellige diskurser, hvilket øger antallet af svarmuligheder på formidlingssituationens 'hvorfor'. I vurderingen af brugerinddragende formidling, hvad enten den foregår på et museum, et arkiv eller et bibliotek, er det således utilstrækkeligt alene at kigge på i hvor høj grad formidlingen yder samlingen retfærdighed, da det primære rationale kan være – og ofte er – fx aktivt medborgerskab eller at få nye målgrupper ind i institutionen.

Det bringer os tilbage til deltagelsens paradoks og kulturinstitutionernes førnævnte kulturpolitiske catch-22. Nogle afviser dette dilemma, idet brugerinddragelsen ud fra et performativt dannelsesideal ses som en supplerende, opdateret honorering af institutionens klassiske målsætninger (Rasmussen 2015: 95). Andre ser derimod samlingsbaseret formidling og brugerinddragelse som komplementære, og fordømmer derfor udviklingen som en renoncering på institutionernes kulturpolitiske mission og en udhuling af deres samfundsmæssige relevans (Söderholm & Nolin 2015; Buschman 2005).

Men case studiet antyder også en anden tendens, nemlig at brugerinddragende formidling ikke blot påvirker formidlingen, men også samlingen. En stor del af de beskrevne aktiviteter peger således på værker, der ikke indgår i samlingen. Det være sig Eva Tinds videoværk, de studerendes podcast om 'Ulyd' eller de lokale digteres præsentation af egne bogudgivelser. Alle tre eksempler viser, at bibliotekernes litteraturformidling ikke nødvendigvis er identisk med

en formidling af bibliotekets samling. Førstnævnte eksempel viser dog også, at denne tendens ikke alene er relateret til den brugerinvolverende formidling. Med indkøbet af Eva Tinds videoværk, skete der helt konkret en udvidelse af samlingen med afsæt i formidlingen. Men ud fra det udvidede samlingsbegreb (se ovenfor) kan der også argumenteres for, at eksempelvis de lokale forfatters værker stilles til rådighed som del af samlingen. Ikke som tidligere ved at materialerne indkøbes/indsamles, men ved at forfatterne stiller sig op på scenen og formidler deres værk.

Og løfter man blikket mod de øvrige ABM institutioner, findes der flere tilsvarende eksempler på at samlingerne er blevet udvidet med afsæt i netop brugerinvolvering. Ét eksempel er Aarhus Stadsarkivs projekt "2017 Aarhus historier", hvor 2017 århusianere blev inviteret til at fortælle deres livshistorie "lige fra hjertet", hvorefter historierne bliver samlet og formidlet på tværs af generationer og oprindelse (www.2017aarhusianere.dk). Men et udvidet samlingsbegreb kan samtidig legitimere, at brugerinddragelsen forskyder formidlingens fokus fra den kuraterede samling til brugeren, hvilket accentuerer en af kulturinstitutionernes væsentligste udfordringer ved brugerinddragelse: at respektere brugernes produktioner og ytringer som – direkte eller paratekstuelle – dele af samlingen uden at kompromittere denne samlings kvalitative kulturpolitiske legitimitet. Da kunstmuseet AROS i 2014 lancerede udstillingen 'Fools' med udvalgte værker af maleren Michael Kvium, blev de besøgende inviteret til at tage selfies med rekvisitter fra malerierne, hvorefter disse billeder via en interaktiv projektor kom op på væggen og blev udstillet side om side med Kviums værker (Krasnik 2014). Et formidlingstiltag, som netop peger på det afgørende – og afsluttende – spørgsmål: kan brugernes aktive deltagelse og bidrag kaste nyt, personligt lys på samlingen – eller blænder lyset fra brugerens selv-optagelse for samlingen?

LITTERATUR

- Aabø, S. & Audunson, R. (2010). "Use of library space and the library as place." *Library and Information Science Research*, vol. 34, nr. 2, s. 138–149
- Aarhus Bibliotekerne (2019a). "LitteraturStedet." Lokaliseret d. 15. august 2019 på: <https://www.aakb.dk/temaer/litteraturstedet>
- Aarhus Bibliotekerne (2019b). "Ordbanko." Lokaliseret d. 15. august 2019 på: <https://www.aakb.dk/arrangementer/litteratur/ordbanko-2>
- Aalborg Bibliotekerne (2017). "Vil du træne din evne til at formidle til et bredt publikum?" Lokaliseret d. 15. august på: <https://www.aakb.dk/nyheder/litteratur/vil-du-traene-din-evne-til-at-formidle-til-et-bredt-publikum>
- Aarhus Kommune (2011). *Fællesskab for alle. Politik for bibliotek og borgerservice 2011–14*. Aarhus: Kultur og Borgerservice
- Aarhus Stadsarkiv (2017). "2017 århusianere." Lokaliseret d. 15. August på: <http://www.2017aarhusianere.dk/>
- Arnstein, S. T. (1969) "A Ladder Of Citizen Participation." *Journal of the American Institute of Planners*, vol. 35, nr. 4, s. 216–224
- Bille, T. (2012) "The Scandinavian approach to the experience economy – does it make sense?" *International Journal of Cultural Policy*, vol.18, nr.1, s. 93–110

- Buschman, J. (2005). "Libraries and the Decline of Public Purposes." *Public Library Quarterly*, vol. 24, nr. 1, s. 1–12
- Caft, S. (2013). "Kuratering er det nye sorte." *Bib-Forum*, nr. 4, s. 14–16 <http://bf.dk/FagmagasinetPerspektiv/DelDinViden/Artikler/2014/1/KurateringErDetNyeSortDrotner>, K. et al. (2011). *Det interaktive museum*. København: Samfundslitteratur.
- Duff, W.M., et al. (2013). "From coexistence to convergence: studying partnerships and collaboration among libraries, archives and museums." *Information research*, 18, paper 585.
- Eriksson, B. (2014). "Mellem kommunikation og kreativitet: deltagelse som æstetikens missing link?" *Kultur & Klasse*, vol. 42, nr. 118, s. 35–50
- Given, L. M. & McTavish, L. (2010). "What's Old is New Again: The Reconvergence of Libraries, Archives, and Museums in the Digital Age." *The Library Quarterly*, vol. 80, nr. 1, s. 7–32
- Gram, L. K. m. fl. (2013). *Litteraturen finder sted*. Aarhus: Kulturstyrelsen
- Grewcock, D. (2014). *Doing Museology Differently*. London: Routledge
- Grøn, R. (2010). *Oplevelsens rammer: Former og rationaler i den aktuelle formidling af skønlitteratur for voksne på danske folkebiblioteker*. Aalborg: Danmarks Biblioteksskole (Ph.d. dissertation)
- Himmelstrup, A. (2016). "The libraries are filling up with literature in new ways." *Scandinavian Library Quarterly*, vol. 49, nr. 4
- Jalving, C. (red.) (2017). *The Art of Taking Part: Participation in the Museum*. Ishøj: Arken Museum for Moderne Kunst
- Jochumsen, H., Skot-Hansen, D., & Rasmussen, C. H. (2017). "Towards Culture 3.0 – performative space in the public library." *International Journal of Cultural Policy*, vol. 23, nr. 4, s. 512–524.
- Johnson, C. A. (2010). "Do public libraries contribute to social capital?: A preliminary investigation into the relationship." *Library and Information Science Research*, vol. 32, nr. 2, s. 147–155
- Kortbek, H. B. m. fl. (2016). "The participatory agenda. A post-critical, anticipatory intervention." *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*, vol. 19, nr. 1, s. 19–35
- Krasnik, B. (2014). *Museer og teatre øger brugerinddragelse*. Kristeligt Dagblad [online]. Tilgængelig på: <https://www.kristeligt-dagblad.dk/kultur/museer-og-teatre-oeger-brugerinddragelse>
- Kulturministeriet (2013a). *Lov om biblioteksvirksomhed*. Tilgængelig på: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=145152>
- Kulturministeriet. (2013b). *Museumsloven*. Tilgængelig på: <https://slks.dk/omraader/kulturinstitutioner/museer/fakta-om-museerne/lovgivning/museumsloven/>
- Kulturministeriet. (2012). *Reach out inspirationskatalog*. Navigér i brugerinddragelse og brugerdrevet innovation. Roskilde: Kulturministeriet og Center for Oplevelsesøkonomi. Tilgængelig på: <https://kum.dk/publikationer/2012/reach-out-inspirationskatalog-2012/>
- Kulturministeriet. (2008). *Reach Out! – inspiration til brugerinddragelse og innovation i kulturens verden*. Kulturministeriets tværfaglige projektgruppe. Tilgængelig på: http://kum.dk/uploads/tx_templavoila/ReachOut_Web.pdf
- Kunsten (2016). "Eleven Less One." Tilgængelig på: <https://kunsten.dk/da/udstilling/eleven-less-one-6466>
- Landoni, M. & Hanlon, G. (2007). "E?book reading groups: interacting with e?books in public libraries." *The Electronic Library*, vol. 25, nr. 5, s. 599–612
- Larsen, B. A. & Warberg Løssing, A. S. (2011). "Museet i dialog?". Drotner, K. (ed.). *Det interaktive museum*. København: Samfundslitteratur, s. 177–97
- Long, E. (2003). *Book Clubs: Women and the Uses of Reading in Everyday Life*. Chicago: University of Chicago Press

- Marcum, D. (2014). "Libraries, Museums: Coming Back Together?" *Information & Culture*, vol. 49, nr. 1, s. 74–89
- Mikrokøn (2018). Ulyd – nordisk feminisme. Lokaliseret d. 15. august på: https://soundcloud.com/user-comp_lit_au/ulyd-nordisk-feminisme
- Mortensen, C. H. & Vestergaard, V. (2011). "Ordet er frit – og dit." Drotner, K. (ed.). *Det interaktive museum*. København: Samfundslitteratur, s. 43–61
- Rasmussen, C. H. (2015). "Brugerinddragelse og kulturpolitisk kvalitet." *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*, vol. 18, nr. 1, s. 81–100
- Rasmussen, C. H. (2016). *Formidlingsstrategier: en grundbog om kulturinstitutionernes formidling*. Frederiksberg: Samfundslitteratur
- Ridderstrøm, H., Skjerdingsstad, K. I. & Vold, T. (2015). "Kulturformidlings hvad, hvordan og hvorfor. Teoretiske perspektiver." Ridderstrøm, H. og Vold, T. (Eds.). *Litteratur- og kulturformidling. Nye analyser og perspektiver*. Oslo: Pax forlag, s. 15–38
- Simon, N. (2010). *The Participatory Museum*. Santa Cruz: Museum 2.0
- Skot-Hansen, D. (2008). *Museerne i den danske oplevelsesøkonomi: når oplysning bliver til en oplevelse*. Frederiksberg: Samfundslitteratur
- Svabo, C. & Strandvad, S. M. (2014). "Tilrettelagt deltagelse: Happy-deltagelsesformer." *Kultur & Klasse*, årg. 42, vol. 118, s. 101–12
- Söderholm, J. & Nolin, J. (2015). "Collection redux: The public library as a place of community borrowing." *Library Quarterly*, vol. 85, nr. 3, s. 244–260
- Sørensen, A. S. & Hortbek, H. B. (2018). *Deltagelse som kunst- og kulturformidling*. København: Samfundslitteratur
- Sørensen, A. S. (2016). "Participation". *The new cultural policy and communication agenda*. *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*, vol. 19, nr. 1, s. 4–18
- Thobo-Carlsen, M. (2014). "Deltageren som museumsaktivist." *Kultur & Klasse*, vol. 118, s. 125–38
- Vanderberg, R. (2012). "Converging libraries, archives and museums: overcoming distinctions, but for what gain?" *Archives and manuscripts*, vol. 40, nr. 3, s. 136–146.
- Vlieghe, J., Muls, J., & Rutten, K. (2016). "Everybody reads: Reader engagement with literature in social media environments." *Poetics*, vol. 54, 25–37
- Yarrow, A. et al. (2008). "Public libraries, archives and museums: trends in collaboration and cooperation". *International Federation of Library Associations and Institutions IFLA Professional Reports*. The Hague: IFLA.